

I. N. S. S. T.

SORORIIUM
DISCIPLINARUM
VINCULUM,

Ex Approb. Ampl. FACULT. PHILOS.

In Illustri Regiâ Academia Aboënsi,

MODERATORE

Viro Celeberrimo,

DN. M. JOH. BERNH.

M U N S T E R /

Phil. Pract. & Hist. Prof. Reg. &
Rect. h. t. Magnif.

*Dissertatione Philosophica breviter
adumbratum*

â

GABRIELE G. RITZEL /

Tavastensi.

Ad d. 30 Junii, Anni currentis 1700.

In Auditorio Maximo.

Exc. Jo. Walkius.

J. G. Ritzel

Admodum Plurimumq; Reverendis, Clarissimis

DN. MATTHIÆ MARTINIO,

S-S. Theol. Lectori in Reg. Gymn. Wiburga;
dexterrimo, Consistoriiqve Adlessori specta-
tissimo, Præposito & Pastori in Säcksdorff
meritissimo, Mæcenati ac Promotori, debita
animi submissione semper venerando.

DN. M. ELIÆ WOIVALENIO,

Pastori in Säcksdorff dignissimo, adjacenti-
umqve Ecclesiarum Præposito attentissimo,
Promotori, Evergetæ, atq; Affini suo, quavis
animi reverentia jugiter observando.

DN. EMANUELI REUTER,

Pastori in Hattula vigilantissimo, Fautori
& Evergetæ quovis honore afficiendo.

DN. MATTHIÆ LIGNIPOEO,

Pastori in Pelsdane accuratissimo, Benefa-
ctori ac Affini semper colendo.

DN. JOHANNI RZSDLI

Legionario turmæ equestris prudentissimo,
Fratri germano amantissimo.

DN. DANIELI RZSDLI

Collegæ Scholæ Helsingforsensis pervigili,
Fratri suo charissimo.

PROSPERA

Vestra benignitas, Promotores, Affines ac Fra-
tres optimi, tanta omni tempore mihi affulo
sit

RIS

Reverendis, Humanissimis Doctissimisq; Dominis:

DN. M. HAQUINO PZHEMAN/

Pastori Ecclesiarum Wirmoensium meritissimo, nec non Districtus adjacentis Præposito adcuratissimo, Patrono ac Promotori suo humilime suspiciendo.

DN. M. GEORGIO RZZHQI

Præposito & Pastori Ecclesiæ Jämbensis optime merito, ut Fratri dilectissimo, ita quovis observantiæ cultu, nunquam non prosequendo.

DN. PAULO JEMPSONIO,

Pastori in Laufas/ Fidelissimo, Benefactori atque Affini jugiter honorando.

DN. GABRIELI WALMAN,

Collegæ Scholæ Tavastensis perindustrio, Fautori & consanguineo suo colendo.

DN. STEPHANO SWANESMUE/

Sacellano in Jämbse indefesso, Fautori & consanguineo suo honorando.

QVÆVIS!

*fit, ut tenebris oblivionis eò minus à me involvi
queat, quo fortius animum erga Vos assidue
sen-*

sentio adstrictum, ex duplicato quasi obligationis,
quæ ultra naturalem stringit, nexu, resultante, sci-
licet ex Vestris beneficiis, omne inculta lingua meæ
elogium longè transcendens, benignè verò in me
collatis, sive sub rudioris meæ ætatis plusquam
paterna cura & informatione fidelissima, sive sub
alia deinde speciali benevolentia Vestræ proluxa
nimis ratione, sed nullo reciproco à me compensatis
officio, aut etiam posthac vix per impotentiam com-
pensandis, nisi voluntatem, quæ nunquam sua ca-
rebit gratitudine, pro effectu acceptare fueritis
dignati: Quamobrem, levissimas mentis meæ pri-
mitias, ceu olim Vestræ in me industria collocatæ
fructum, licet adhuc immaturum, in conspectum Ve-
strum, ac in grati animi mei $\mu\upsilon\eta\mu\acute{o}\sigma\sigma\upsilon\upsilon\upsilon\upsilon$, pia ve-
nerationis signum, & contestationem benevolentia
favorisque non vulgaris, quâ par est modestia, pro-
ducere non dubitavi, tanto majori spe lactatus,
easdem, à solito Vestro, erga omnes circa Musas
occupatos, candore, serena fronte fore excipiendas,
quanto non solum ad intimiorem Musarum (b. e.
Disciplinarum, quarum vinculum illæ qualiterunq;
adumbrant) amicitiam & familiaritatem estis ad-
sciti, sed & quantò majorem, hæc mea conamina,
sui partem, vobis Vestræque tribuunt cura & be-
nignitati, quo Nomine indefinenter ero

VEST. DIGN.

Observantissimus Cultor
Gabriel Rijkh.

Candide & Benevole LECTOR;

Notorum est, olim mortales, circa ardua
 licet, angusta tamen, Scientiarum
 Palatia, Disciplinarumq; Pomæria,
 pro ratione gentis suæ & morum,
 in varia sententiarum Castra abuisse, quibus-
 dam magis, ad ranci Thesauri in iisdem recon-
 diti, amorem allectis, nonnullis vicissim, in tanta
 Majestatis, sub tuius fulgore ipsæ scientiæ cor-
 ruscant, summam admirationem raptis; aliis
 vero, speciali quodam infortunio, à veritatis se-
 mita, in errorum devia, nescio quo facto, pro-
 lapsis. Sed nec etiam hodiè, quoslibet Sapi-
 entum insigniores, in investiganda veritate,
 inera adyta earundem Scientiarum recondita,
 minori molestiâ affici, quotidiana ipsa docet
 experientia & historia, tot Doctorum quærelis,
 tot sententiarum, circa quamlibet ferè rem di-
 vortis, referta, ut eadem cogitatione compre-
 hendenti, ne dicam enumeranti, multitudo, an
 tempus plura subduceret, vix asserere queam:
 in ardua enim & prærupta altissimorum mon-
 tium cacumina, non nisi perpetuo & gravissi-
 mo labore vix ac nē vix quidem attingenda,
 Mæse, per quas, Veteres, Disciplinas significa-
 runt, dicuntur sedem fixisse, singulis tamen fe-
 rē in hoc unanimi consensu conspirantibus, rem
 disciplinarem, cujus egregius semper est secum
 contentus, magna non solum in vita humanā

utilitate ac dignatione, sed & necessitate, à naturâ dotatam esse, ita ut homo rationalis, sine ejus scientiâ, præstantiam à Creatore sibi datam, vix tueri intelligatur. Non ergo mirum, si mihi ejusdem rei Disciplinaris elegantiam & majestatem permoro, in admiranda ejus ubique harmoniâ, (Musæ enim, sive Discipline, quia quasi ὁμοῖον, Sorores conjunctissimæ, à Jove i. e. Intellectu & memoria genitæ perhibentur) prima tyrocinii rudimenta, simpliciter deposi-
turo, id ipsum, quod tantis acciderat viris, eveniat, utpote, cui, Ingenii agellum sedulâ culturâ non adeo nobilem esse, necessum sit ingenuè fateri, ut de tam matura messe, qualis, presentis argumenti dignitatem decet, jure & æquo gratulari sibi posset, præsertim cum fortunæ aura, ex variis calamitatum nebulis obscurata, Musis adspiraverit meis, ut solet esse fati consortibus, non levem iisdem obicem ponens, in debita sui perfectione assequenda. Tuum, ergo, candorem, B. L. modestè obtestor, ne incultam hanc Musarû sive Disciplinarum οὐκ ἀγέφυαν, non aliter adornatam, quam cœu Geographi per rudia quædam filamenta, orbis universi descriptionem exhibere solent, veniam Tuam digneris, dum mei vicissim officii, prolixam benevolentie Tue deprecationem, spondeo futuram.

§. I.

Quemadmodum, benignissima Sapientissimi Creatoris ordinatio, rerum omnium in universi hujus aspectabili Amphitheatro occurrentium naturam, variis affinitatum catenis, variisq; amicitiae vinculis, invicem associatam, egregie sibi mutuo voluit correspondere, ut, scilicet, una res aliam referret, & quasi semper mutuis officiis exciperet; Ita etiam inter disciplinas, (quæ utpote de rebus formatæ, rebusque proinde suam originem referunt, atque in earum exploranda Natura, occupantur) Svarissimam Harmoniam intercedere, non minus abunde loquitur ipsa quotidiana experientia, quam priscorum illorum sapientum, unanimis, in hoc negotio consensus, quorum provida ac candida cura, in perducendis sui ævi hominibus, tam in variarum rerum notitiam, quam rectam rectæ honestatis viam, nullis non inventis mediis usa est, ut non immerito dixerint: *Artes liberales, inter se, velut manus jungere, & mutuas operas tradere: adeoq; , qui de unius cognitione perfecta sibi gratulari desideraret, omnes perdiscere necesse haberet; Unde igitur Cicero, pulchram istam harmoniam olim expressurus (a), non male dixit: Omnes artes liberales, quæ ad humanitatem pertinent, sororio quodam vinculo coherere.*

(a) in Orat. pro Arch.

§. II.

Scilicet, plures esse artes ejusmodi & Discipli-
 nas, quas inter tam arctus voluntatum &
 amicitiae viget nexus (vocabulo Disciplinæ,
 quod à discendo descendit, notationis ratione
 desumpta à fine,, hic supponente non I. pro
 passione discantis, quæ doctrinæ, utpote actio-
 ni agentis, necessario respondet, quousensu di-
 ctum est alicubi à Cicerone: *tradere in disci-
 plinam*, nec II. pro *præsripto, præcepto, ex-
 emplo & morum correctione*, quo sensu intellia-
 gendæ sunt Locutiones Plauti: (β) *parsimonia
 disciplina aliis eram*, id est, exemplo, item
 Trajani apud Plin: (γ) *Si qui contra meam
 disciplinam se gesserint, statim cœrceantur*,
 quin & cum dicimus, Disciplinam esse vel Eccle-
 siasticam, vel Scholasticam, vel militarem, vel
 domesticam. Sed III. pro *adequata rei con-
 gnoscebilibus, sub certo formali, apprehensa, per
 præcepta tractatione*, quo sensu pariter nomi-
 ne *Scientia, Doctrina & Artis*, puta improprie
 magis, aliquando venire solet) ejusmodi, in-
 quam, Disciplinas plures esse, operosa adeo di-
 ductione haud quidquam necessarium autumo,
 qualiscunque tandem sit sententia nonnull-
 lorum, aut unam tantum numero disci-
 plinam, de Ente & ejus partibus, plus quam
 Chaa

(β) *Mos. l. 2. (γ) lib. 19. c. 1.*

Chaoticâ quadam confusione statuentium, (d) Aut sane pluralitatem earundem, non nisi propter usum & consuetudinem dudum inolitam, atque meliorem doctrinæ adipiscendæ rationem, omni ejusmodi divisionis fundamento, in re denegato, rigide nimis admittentium (e) Cum id satis appareat, vel ex ipsa pluralitate principiorum, affectionum, specierum, finium & objectorum formalium. Enimvero, ut ab ultimo exordiar, sicut disciplina philos: constituuntur & distinguuntur Objectis, ad certum formale, per abstractionem redactis, Ita aliud disciplinare objectum est sermo, in qualibet lingua congruè formandus, de quo, artem communiter Grammaticam vocant, & præterea, nec male, clavem Artium dixeris, cum ad earum interiora palatia, fores quasi aperiat & viam: Aliud vero objectum congrua, ornata & copiosa dictio de qualibet re, cujus facultas Rhetorica vel Oratoria salutatur: Aliud vicissim vis & ornatus Orationi conciliandus, cum ingeniosis inventis Poëticis, quæ Poëtam potissimum efficiunt, cum concentu rhythmico, vel alias numeroso, de quo Ars Pöësis, vel Facultas Poëtica nunc-

cu-

(d) Ant: Mirand: lib 13 de everfione sing. certam: Sect: 6. & 7. (e) Job. Lalemand: disp: log. 10. part. 3. p. 415. Cit. D. Mej. in Gnoß: part. Gen. C. 6. Sect. 3. p. 275.

cupatur: Aliud iterum, notio secunda, ad emendandos rationis errores inventa, ut de qualibet re nervosè, acuratè & perspicue quis differere possit, propter veritatis inquisitionem & falsitatis fugā, de qua Disciplina *Logica* audit: Aliud porro τὸ γνωστὸν seu cognoscibile quia tale, unde *Gnostologia*: Aliud porro convenientia, seu affinitas rerum, quatenus inde prima intelligendi principia emanant, unde *Noologia*, sive habitus intelligentiæ: Aliud Ens quatenus ens, hoc est, conceptus entis summus & omnibus quæ sunt communis, formaliter, essentialiter & universaliter, cum attributis communissimis, unitis & disjunctis, immediatis & mediatis, primariis & secundariis, nec non immediata Entis contractione, in specialioribus essendi modis, per subsistentiam & inhaerentiam, quantum natura ejus communis permittit; quod considerationis est *Metaphysica*: Aliud Spiritus in quantum natura cognoscibilis, de quo *Pneumatica*: Aliud Corpus, quatenus tale, h. e. sub propria sua formalitate per Principia, Affectiones & species cognoscendum: Cujus scientia *Physica* appellatur. Aliud Quantitas abstractè & in se spectata, sine respectu ad subjectum cui inhaeret, eaque vel discreta, seu numerus; unde scientia est numerandi, *Arithmetica dicta*; vel continua seu magnitudo, longa, lata & profun-

funda, cujus scientia *Geometria* est. Aliud
 Subiectum, ulterius est quantitas, cum subj.
 aliquo & qualitate sensibili concretâ, sive id
 contingat cum Corpore artificiali, cujus con-
 templatationem sibi vendicat *Architectonica*, vel
 in extruendis & muniendis arcibus fortalitiis
 & castris, vel ædificandis ædibus publicis, vel
 privatis, aut necessitatis, aut voluptatis causa,
 sese exerens. Sive etiam illa compositio fiat cum
 corpore naturali, quod est Mundus, vel ut alii,
 Sphæra Cœlestis & terrestris, quæ doctrina
Cosmographica vocatur, subdividi solita in *U-*
ranoscopiam, sive *Astronomiam*, & *Geogra-*
phiam, quarum illa, mensurat quantitatem &
 motum corporum Cœlestium, unde 1. Tempus
 cum suis partibus, de cujus mensura scientiam,
 vulgo *Computum* vocant, in historiis Ecclesiæ
 Imperiorumq; ordinandis, & in seros posteros
 ordinatis propagandis, quin & in actionibus
 ac negotiis, in societate humana disponendis,
 insignem ex se conferentem usum. Indè quoq;
 2. ex positu Cœli & siderum, futurorum, qua-
 tenus naturaliter præcognosci possunt, prædi-
 ctio sive *Astrologia*, nec non 3. Sciaticorum
 & horologiorum variorum, ex ipsis fundamen-
 tis conficiendorum ac dirigendorum notitia,
 sive *Gnomonica Geographica*, autem, præterea
 in quantitate globi terrestris, ex terra & aqua
 con-

constantis, mensuranda, negotiosa existit; pro partibus agnoscens *Chorographiam*, de regionis alicujus aut provinciae, & *Topographiam*, de loci alicujus, utpote Civitatis & agri &c. descriptione. Aliud, denique, Objectum est numerus, quâ sonorus, unde *Musica*, bene canendi scientiam tradens. Aliud, linea, quatenus visibilis, unde existit doctrina *Optica*, exhibens artem benè videndi. Aliud, Corpus, quâ ponderosum, Disciplinæ *Staticæ* subiectum. Aliud, tandem, actiones, ad honestatis moderamentem temperandæ, sive sine respectu ad certam societatem, ut sc. quis fiat vir bonus, unde *Ethica*, quæ præcisè & absolutè hominem virtutibus imbuunt, sive cum relatione ad societatem, aut Civilem, ut scil. quis existat bonus Civis, unde *Politica*; aut domesticam, quò quis in familia decenter se gerat, unde *Oeconomica*. Quarum fundamentum *Jus naturale*, præcipiens regulas primas omnis æquitatis, justitiæ ac honestatis, docensque, quid agendum sit, quidve omittendum. Principiorum verò diversitatem, facile quivis agnoscet, vel leviter observans distinctionem Principiorum, non solum Primorum, intellige secundum quid talium, in *Theoretica*, *Practica* & *Organica*, sed etiâ paulisper mentem in gyrum vertens, super diversitatem Principiorum Secundorum, ac scientiæ cuique particu-

lari propriorum, quæ tanta est, quanta Disciplina-
 narum, Illis enim hæ proximè nituntur, quo-
 modo v. g. *Metaphysicæ* Objectum Ens quia Ens,
 ob suam generalitatem, respuit essendi principia,
 sicut Objectum *Pneumaticæ*, spiritus quia talis,
 iisdem destituitur, utpote, sub quo, spiritus e-
 tiam continetur infinitus, qui independens o-
 mnino est, omnisq; Principii expers. Contra, in
 Physicis dantur Principia essendi, & interna, ut
 materia & forma, & externa, ut Efficiens &
 finis. Nec minor, ex *attributis specialibus*, oc-
 currit differentia Disciplinarum. Attributa, e-
 nim, *Metaph:* & *Pneumat:* sunt *transcendentia*
alia, illa nempe *essendi communitate & gene-*
ralitate, cum cuius Enti attribui possint &
 debeant, hac *eminentiâ, dignitate & sublimi-*
tate, siquidem etiam spiritui infinito veniant
 applicanda. *Physicæ* a. *Matheseos*, ut & reliqua-
 rum Discip: attributa, sunt prædicamentalia,
 utpote, à subjecto secundum mentem non-
 nullorum, realem admittentia definitionem;
 Nec tandem, *species contrahentes*, in omni di-
 sciplina, eodem modo se habent, cum non ut
 inferioribus discip: ferè singulis, excepta *Pneu-*
maticâ, ita in communioribus & directricibus,
 species propriæ sic dictæ, sed per analogiam
 saltim tales, locum habeant. Quod, vero, attinet
 fines disciplinarum, tum facile apparet, omnem

disciplinam, certum, peculiarem & adequatum habere finem, (ut hic nihil loquar de illa generaliori finium distinctione, quæ, nonnullæ scientiæ ad *θεωρίαν*, nonnullæ ad *πράξιν*, nonnullæ ad *μίαν* ultimo sunt determinatæ) partim, quia nulla disciplina, temerè & gratis, censetur inventa, sed quælibet boni alicujus gratia constituta, partim, quia quælibet Disciplina propriâ gaudet essentiâ, ergo & fine, quod tamen, magis de fine interno, quam externo, & de fine ratione intentionis, licet non semper ratione executionis, intelligendum. Quibus, si mens alicujus fortè summè rigido præjudicio satis expellendo, rationes dictæ non essent suffecturæ, quorum tamen meliora certò ferè ordinari licet, sequens insuper necessitas pluralitatem urgens, addi possit, petita ab intellectus nostri conditione, qui non modo distinctum ordinem ævet, & ab omni confusione abhorret, sed etiam notitiam exactam rerum inquirere, proinde, studiosè plerumque annitur, quod uno saltem generali & qualicunque rerum intuitu, fieri vix agnosceret, æquus infirmitatis suæ, & connatarum incitiæ tenebrarum, quibus mens humana involuta est, æstimator; Quin & adde, quod nec indeterminatio ejus tolli queat, aut per nihil, aut per confusum, sed solummodo, per reale quid, distinctum.

finium & ordinatum; quale specialis quævis disciplina, cum objecto suo formali. Unde disciplinas apparet inventas esse necessitatis causa, ut intelligentiam promoveant humanam, ejusque indigentiae succurrant, ob quod etiam, propagationis scientiarum media, non immerito audiunt; nam explicationes rerum, aliis communicant.

§. III.

In hac licet discrepantiâ & pluralitate scientiarum Philosophicarum, suavissimam tamen reperiri convenientiam ac unionem, vel abundè satis probat sororium illud *Disciplinarum vinculum*, quo non solum generaliter, in communibus causis, cum efficientibus, cum finalibus, principiis, fundamento, Objecto, Subiecto, mediis, veritate eadem & officiis, adeoque, in natura *Disciplina abstracta & generali*, amicissime conspirant, sed etiam specialius, in mutuo cognitionis usu, operâ ac directione, unanimem consensum illum voluntatum suarum, egregiè declarant. Enim verò, si respiciamus ad causam omnium *Disciplinarum universalem & primam*, illam utique deprehendere licebit, esse solum DEUM, omnis boni Auctorem & fontem, (ζ) ejusque infinitam & per-

B 2

fe-

(ζ) Jac. 1. v. 17.

f. ctiſſimam ſapientiam, non aliter quam ex corpore lucidiſſimo ſolis, ejusque radiis, orbis ſublunaris lumen exiſtit; dico, ſapientiam Divinam, non plane illam, quæ *essentialiter & infinite*, in ipſo DEO eſt, quâ ſciplum, & omnia extra ſe modo eminentiſſimo, omnique creato intellectui inacceſſo, novit, creaturis non magis communicabilis, quam ipſa divina eſſentia, cum nihil ab eadem denotet diverſum, ſed quam in mente ſua concepit ideam, ut in humano intellectu, & Syſtematibus de eo proſectis, exprimeretur, certa & libera cognitionis humanæ meſura; Eſt, ergo, DEUS, cauſa diſciplinarum, non tantum hæcenus inventarum, ſed etiamnum inveniendarum, tam propter Objecti, ſive rerum, in quibus explicandis diſciplinæ ſunt occupatæ, efformationem, quam ob intellectus & luminis illius naturalis, unde quævis diſciplina eruenda, in genere humano conſervationem, ut & mediorum efficaciæ & proficuum ordinationem, quibus inveniri poſſunt; unde, non ſine ratione, vapulare ſolet ſententia nonnullorum, inter has, tanquam opera carnis, ac peccati, & doctrinam, peculiari gratioſa verbi Divini revelatione, nobis patefactam, ceu opus Spiritus Sancti, contradictionem admittentium, cum non ſolum DEUS, utriusque prima cauſa, ob ſim-

plicissimam suam veracitatem, semper sibi sit
uniformis, sed etiam hæc, puta disciplinæ Phi-
losophicæ, de quibus sermo in præsentiarum est,
tradant: *partim, notitiam DEI*, in quantum,
scilicet, is, ex contemplatione admirandi hujus
opificii innotescere potest; *Partim, creaturarũ*,
ceu operum à DEO conditorum, quo, per, &
ex iis, constet cuius *Φιλομάσων, tam scientia*
rerum, ut in se sunt, *quam Prudentia* actionum
& morum, secundum honestatis regulam ritè
temporandorum, ad benè beateque vivendum.

§. IV.

Conveniunt, autem, porro, disciplinæ omnes;
in *causis* quoque *secundis*, tam in *actu re-*
motiori, quam *propriori* easdem attingentibus;
Quia illas, enim, notum est, singulas, præcipuè
videlicet, in respectu ad τὸ ἀρχέτυπον, sive prout
disciplinæ in mente sunt interiores, resultare,
ex lumine illo naturali, quo innatum est ho-
mini discrimen honesti & turpis, boni & mali,
veri & falsi, tum communibus innatis princi-
piis & notitiis, quarum evidentia tanta est, ut
iis, ex sua natura, citra discursum demonstra-
tivum, mens assensum non possit non præbe-
re, ceu insignibus suis primordiis & funda-
mentis resultasse, tum præterea, ex sensu sin-
gularia omnia apprehendente, apprehensa col-
li-

ligente, collecta experiente, indeque universalem formante ideam. Quemadmodum, enim, hæc dignitas disciplinaris in bruta, sensu licet gaudentia, ob rationis tamen defectum, cadere non potest: Sic etiam sensuum, (quorum potissimi visus & Auditus, λογότατοι proinde dicti, ob dignitatem & præstantiam usus, quo, menti succurrit ille præcipue in disciplinis inveniendis, hic in inventis addiscendis) adminiculum, ad certam rerum externarum noticiam, siue acqvirendam, siue per, & in disciplina aliis communicandam, si, saltem conveniens ordo inter sensum & rationem adhibitus fuerit, multum præstat, quin imò maxime necessaria est; Siquidem, illis adjuti, simulque inducti Sapientum insigniores, inde ab Adamo, qui primus Sapientum extitit, ad hæc usque nostra moderna, adde & futura secula, aut vivâ voce, aut egregiis scriptis, vel modam conscribendi Disciplinas tradendo, vel eas ipsi adornando, vel adornatas exactius elaborando, rem disciplinarem, non sine insigni gloria, auxerunt & illustrarunt. Quæ has, vero, causas, nimirum, proximas, in propatulo est, omnem disciplinam natales debere suos soli intellectui humano, certam quandam illorum, quæ ad disciplinam pertinent, abstrahenti formalitatem; quæ ratio formalis, licet beneficio mentis sit abstracta,

rebus, tamen, per nudam quendam denominationem extrinsecam convenire, non est censenda, quia ratio quædam earum intrinseca esse debet: suffragante Excell: olim Profess: hujus Academiæ D. D. Flachsi: (1) Quibus convenientiæ modis, ratione causarum efficientium, si disciplinæ spectantur, ut sunt definitore Excell. D. Mejero (2), habitus Intellectuales, hominem perficientes, & aptum reddentes, ad contemplandum, vel operandum, & dicuntur *internæ*, non malè addi potest, quod singulæ addiscendæ præsupponant. 1. *Ipsam naturam*, cui potentia quædam realis, sive inclinatio ad habitum disciplinarem sibi acquirendum, inerit: 2. *Artem sive institutionem*, quæ necessariò requiritur ad habitum perficiendum, cum natura in se sit quasi cæca, ad seipsam excolendam, sine institutione, hæc verò velut dux certior, ut hic Ciceronis utar verbis, quæ ad enormitatis & defectus illius naturalis directionem necessario accersenda, si modò ab errore tutum quis se præstare gestiât. 3. *Exercitationem*, per hanc, enim, ut complementum certissimum, habitus disciplinares suam perfectionem ultimam sortiuntur, juxta effata Philosophorum: *Natura facit*

(1) in Colleg. sui Log: part gen. de Phil. in Gen. Sect. 1. p. m. 46. (2) in Gnost: sua part. Gen. C. 6. Sect. 1. p. 229.

facit habiles, *Ars* faciles, *Exercitatio* stabiles. Item, *Natura* incipit, *Ars* dirigit, *Usus* perficit. Et quoniam, ex genere causarum etiam est causa impulsiva, nec verò præterea exiguus, disciplinarum præ primis internarum, concentus, *ex causis* iisdem earum communibus *impulsivis*, sive *internis*, sive *externis*, patet. Quemadmodum enim, per peccatum primorum nostrorum Parentum, labe illâ infecta est mens humana ut sibi relicta, non solum in rebus Spiritualibus, plane stupida facta fuerit & demens, sed etiam in naturalibus, ut plurimum instar Nocturnæ Cæcutiens sæpius oberret, imò sine debito cultu Cimmeriis plane quasi tenebris immersa jaceat, aut sanè instar agri inculti, spinosos tantummodo errorum nodos carduosque, proferre sciat, ita etiam ad supplendam hanc indigentiam, insatiabili eandem aviditate sciendi laborare, primum est in homine incitamentum, ad Disciplinas quasvis, non insigni labore & molestiâ addiscendas, occasione imprimis exterius accepta, ab admiranda rerum, in adspectabili universi hujus amphitheatro, occurrentium, varietate eleganti, elegantia proportionata, proportionem harmonica, quarum admiratione adductâ, vel ex ignorantia causarum, circa res altioris indaginis, in quarum rerum exactam cognitionem non potuit de-

descendere, partim propter nativam suam imbecillitatem, partim propter occultam qualitatem, quibusdam rebus insitam: vel ex ratione transcendentali & eminentia objecti propositi, quia eandem ulterius ferre indecorum autumat, proinde, ad solícite investigandas, ex variis disciplinis, rerum causas, vehementissimè commovetur. *Ex admirari, enim, natum est philosophari. Item: Finis Disciplinae est, nihil admirari.*

S. V.

Sunt vero præterea, adhuc alia, causis scientiarum externis, accensenda, in quibus, admirabilem illum suum concentum, ista, luculenter satis demonstrant, nempe, communes *fines*, tam *ultimi*, quam *intermedii* & *propiores*, tam *absoluti*, quam *relati*, tam *per se*, quam *per accidens*. Nempe, quemadmodum fontium omnium, per venas terræ & mari ascendunt, aquæ, per varios ductus in illud vicissim relabuntur, sic scientiæ omnes ac disciplinae, si modo genuinae sunt, ut certè esse debent, per & post varios, in vita humana præstitutos usus, tandem ita in DEI gloriam, hominumque felicitatem, pleno effunduntur alveo, ut satis *admirari non possit*, quin nec liceat, tanta Majestate, levitia accidentia esse condecorata; Unicè ergo quælibet ars, absolutè & per se directæ erit, ad

Numinis benignissimi seu primi, sapientiæ humanæ, fontis & Scaturiginis laudem & gloriam, tum perfectionem humani animi, circa cognitionem rerum necessariarum, & voluntatis, circa correctionem morum, ut scilicet, sine lucta hostili & perpetua repugnantia affectuum, recte quis agat; ut enim, nec ille, vere docti nomen unquam meruit, qui qualemcunque rei alicujus consecutus notitiam, aut res quasi per transennam contemplatus, obiter saltem de illis disserere potis est, ita etiam, nec is vir existit bonus, qui vario affectuum & cupiditatum morbo continuo laborat, sed, seu illi, distincta & fundamentalis rerum cognitio sic & huic rectum justumque in affectus moderamen, utrumque ex disciplinis dextre hauriendum, pernecessarium est; & hæc omnia juxta aptitudinem naturalem, siue quatenus ejusmodi perfectio, ab industria humana comparatu possibilis existit: Quibus, non immerito accedunt alii Fines, nempe: 1. *Cognoscibilis communicatio & propagatio*, quæ disciplina, à discendo idcirco derivata, per mutuam operam, quæ discendo & docendo perficitur, in seros etiam posteros transplantari censetur; tum 2. *Uusus cognitionis*, quem disciplinæ fovant invicem, in mutua præcipue finium directione consistentem, idque

idque in tanta harmonia, ut unam, sinè altera, probe existere, vix intelligatur; Disciplinarum etenim Practicarum finis, dirigitur in usum Theoreticarum, & in utrarumque finis artium Organicarum; per illas affectus domantur, felicitas civilis obtinetur, Reipublicæ tranquillitas procuratur, at sine istis, in functione officii sui, non adeò feliciter quisquam progreditur, neque finem suum consequitur, siue in contemplatione rerum necessariarum, siue actione contingentium, consistentem; nec illæ, puta disciplinæ Practicæ, exactè munus suum exequi valent, cum, *ut Ignoti nulla cupido*, ita *Θεωρία ὕψιστος*; necessariò præcedat Praxin, nec sine his quidquam, ordine, benè & probè, aut cognosci, aut ad cognoscendum alteri proponi potest, multo minus, connata menti difficultas, in rebus, aut apprehendendis, aut explicandis tolli. Unde, ut priores seu reales, his ultimis puta, ut notionalibus, semet cum elegantia & acumine ad explicandum, præbendo materiam, subministrare intelliguntur; Sic & has, non male, illis formam addere, dixeris. Sed de his pluribus, bono cum DEO, infra. Et tandem. 3. *Communis in vita humana utilitas*, per accidens licet, in honoribus, gloria, Autoritate, opibus &c. adipiscendis & conquirendis, semet exerens, quæ enim nullum in vita

humana usum habent, vanæ sunt, sed quæ præ reliquis majori gaudent utilitate, præstantiores quoque sunt censendæ, quicquid ergo, ad prædictos hos fines non tendit, tanquam homine indignum, ex circo disciplinari, non immerito proscribendum est:

§. VI.

Demonstratâ hæcenus unione Disciplinarum, ex communibus causis, consequens non immerito nunc videtur, ut eadem ex communi *fundamento scilicet apprehensionis*, jam probeatur, quod ad omnem cognitionem, quam homo in hac vita assequi potest, duplex, à Doctis statuitur, *Scriptura*, scilicet, & *Natura*, illa, ex peculiari gratiosa Divina revelatione, per Spiritus Sancti illuminationem, omnia & singula à DEO revelata, ad fidem necessaria, exponens; Hæc, ex ratione humana solidè informata, perque ejus ratiocinium reliqua ab eodem DEO, ad scientiam perfectam acquirendam communicata, candide explicans, unde, quemadmodum sola Scriptura Sacra est principium fidei, quia quicquid *S. S. dicit, divinitus est inspiratum, adeoque infallibiliter verum*, ita Natura est fundamentum repræsentativum scibilis & scientiæ, quia *extra naturam in naturalibus sapere, est desipere*, singulæ ergo Philologicæ Disci-

sci-

sciplinæ huic nempe naturæ suam debent ori-
 ginem fundamentalem, quemadmodum Theo-
 logia, illi, puræ S. S. enim vero, nostra cogni-
 tiō, aut 1. indifferenter sese habet ad omne co-
 gnoscibile, ceu *γνῶσθν*, unde *Gnostologia*, aut
 2. ex collatione rerum omnium inter se insti-
 tuta, earumq; mutuâ proportionē, affinitate &
 convenientia animadversa, prima cognoscendi
 Principia eruit, super quorum certitudinem &
 infallibilem veritatem, assensus & cognitionis
 suæ firmitatem, mens tutò collocare queat:
 Unde *Noologia*, aut 3. post hanc factam colla-
 tionem, generalem quandam rerum omnium
 notitiam assequitur, deprehendendo sc. singu-
 la, in hoc universo occurrentia, sub ratione
 Entis, adeoque specialius, vel substantiæ, vel ac-
 cidentis, indeque prædicationum quarundam
 communium, perfectionis, scilicet, veritatis &c.
 convenire: Unde *Metaphysica*. Inter hæc
 4. menti nostræ, Cælum & Terram contem-
 planti occurrit, nunc res hisce comprehensas
 gaudere simplicitate vel Mixtione, variisque
 aliis qualitatibus: unde *Physica*. Nunc vicissim
 5. tam stupenda opera, nec ex se potuisse Primò
 esse, nec sine conservatione alicujus Entis in-
 finiti consistere, quamobrem agnoscendum est
 aliquod Numen Divinum, à quo, & per quod,
 hæc sint & existant. Imò vero, ad nosmet ipsos
 per-

potrò descendentes, deprehendimus pariter in nobis, præ cunctis reliquis creaturis, aliquid divini esse, nempe animam nostram immortalē, quæ, cum per quosdam, verbi gratia, Idiotas, in variarum linguarum notitiā, subtilique alias discursu, quin & sæpius blasphemiam sese prodat, id non effecisse sine ope alicujus Spiritus, sive Angeli, Itaque, de hisce spiritibus, disciplina statim consurgit, nempe *Pneumatica*. Ulterius vero 6. in machinæ hujus mundanæ contemplatione hærentes, invenimus egregiam rerum conformationem & harmoniam, quæ *Pondere, mensura, numero, DEUS omnia fecit*, unde *Matheſis*, non immeritò jucundissima censetur Disciplina suborta. Verum siquidem 7. Virtutis decor & honestas, nec non Societas, sive Civilis, sive domestica, nulli non sit commendabilis, ceu illud etiam ipsa Natura, non malè docuisse videtur. Dum earundem semina naturæ ingeneravit humanæ, *Homo enim est Ζῷον πολιτικόν*, fatente Philosopho (1) eademque natura, vi rationis, hominem conciliat homini, & ad orationis vitæque societatem, Teste Cicerone. (x) Itaque, inde cernitur necessitas Disciplinarum Practicarum, *Ethicæ, Politicæ, Œconomicae*. Omnes autem hæ Disciplinæ, sive addiscendæ, sive aliis exponen-

(1) lib: 1. polit. c. 1. (x) lib. 1. Off.

nendæ, sive in Systemata digerendæ. Cum
 8. certis Noëmatibus, & rationem, & sermonem,
 normantibus ac perficientibus, à mente huma-
 na debeant dirigi. Itaque, Disciplinæ inventæ
 sunt Organicæ & Notionales, *Logica* puta,
Grammatica, *Rhetorica* & *Poëtica*, & sic con-
 sequenter, idem de cæteris valet, sive forte ali-
 cubi inventis, sive post hæc inveniendis, quod
 scil. in Natura fundamentum agnoscant, in-
 deque convenienter sint depromendæ, ita ut
 semper verum maneat æffatum: *Natura sola*
sufficiens est fundamentum Disciplinarum Phi-
losophicarum.

§. VII.

Cum ergo Natura commune sit fundamen-
 tum, unde scientiæ sunt eruendæ, non ob-
 scurè eo ipso patet, commune pariter obje-
 ctum, singulis esse τὸ *cognoscibile Naturale*.
 Nempè, cum rerum, in quarum genuina expo-
 sitione, Disciplinis negotium est, tanta sit va-
 rietas, ut infinitatem aliquam propè incurrere
 videantur, proinde, ad servandam tamen in hu-
 mano genere distinctam cognitionem, non
 male illud benignitas Divina indulsit, ut ex
 reflexione mentis humanæ, super rebus iisdem,
 licet quæ propriam quidditatem, infinito ferè
 modo variantibus, in quibusdam tamen inter
 se

se conspirantibus, indeque ortis conceptibus, nec non eorum ad se invicem ordine, respectu ac proportionem (*Nec enim nudi termini, i. e. signa vocum absolunt Disciplinas, cum saltem conceptuum qualescunque sint imagines, pictura ac signa, sed termini res implicantes, & pro iisdem ibi supponentes* (λ)) certa quædam Noemata, in genuina Disciplinarum objecta, subiecta & fundamenta proximè constitutiva colligerentur ac erigerentur, quo reliqua quoque, omnia speciali affinitatis respectu, cum iisdem conspirantia, reducenda forent, ut absque confusione, in rerum, quantum mortalitatis nostræ conditio permittit, cognitionem, proveheremur. Unde Disciplina externa, quæ propriè talis est, definiri solet, per rerum homogenearum, ad idem summum Objectum formale revocatarum, justam, plenam ac ordinatam, per præcepta, tractationem, propagationem Cognoscibilis inservientem, sicut interior per adequatam Objecti sui coram mente representationem (μ). Licet ergo Disciplinæ, inter se specialiter multum varient, & differant, pro varietate speciali rerum, circa quas versantur, quarum aliæ sunt necessariae, sive ex nostro arbitrio

(λ) Conf. Excell. D. Mejeri Gnost. part. Gen. c. 6. Sect. 1. p. m. 230. (μ) modo laudat. Ausb. part. Gen. c. 6. Sect. 1. p. m. 226.

bitrio non dependentes, sed suā naturā con-
templationi destinatae, unde *Scientia Theoretica*,
specialius quoque in eodem convenientes. Aliæ,
natura sua operabiles, & ex nostro arbitrio de-
pendentes, siue quæ *formam realem*, in actio-
nibus scilicet ritè ad honestatis regulam tem-
perandis, unde *Disciplina Practica*. Specialem
juxta in eo concentum foventes; siue quæ *for-
mam intentionalem*, nempe in notionibus se-
cundis ad mentis facilitatem rebus imponendis,
unde *Artes Notionales* particulari pariter vin-
culo in isthoc unitæ; Quam differentiam A-
rist: (v) determinatius expressurus omnes in-
quit: res necessarias esse aut ἀρχαίς, aut ἀ-
ποδείξεis, contingentes verò, προκλήκας
aut ποιητικάς, unde habitum suum Di-
sciplinarem 5. ruplicem deduxit, Nemi-
pe 1. Νῦν siue ἔξιν περὶ τῶν ἀρχῶν. (ξ) 2. Επ-
φάσι, quæ dicta est alias illi Νῦν καὶ Πιστήμη
(ο) 3. Πιστήμη siue ἔξιν ἀποδεικτικήν τῶν ἐξ
ἀνάγκης ὄντων, καὶ μὴ ἄλλως ἐνδεχόμενον (π)
4. Φρόνησιν siue ἔξιν προκλήκην, περὶ τὰ ἀν-
θρώπινα ἀγαθὰ (ρ) 5. τέχνην, siue ἔξιν μετ'
ἡν φροσύνης ποιητικήν (σ) Rationem vero dif-
D fe-

(v) lib. 6. *Ethic.* c. 3. (ξ) lib. post. c. 2. 6 lib. 2.
c. ult. (ο) lib. 6. *Ethic.* c. 7. (π) cod. lib. c. 3.
(ρ) d. lib. c. 5. (σ) d. lib. c. 4.

ferentia addit duplicem, Ammon. in Porphy.
 citante Durrio (τ). 1. ὁμοίωσιν cum DEO, qua-
 tenus homini possibilis est, qui duplicem ex-
 ercet operationem, quarum una omnia Entia
 contemplari, altera rebus auxilio suo indigis
 prospicere, perhibetur, illam contemplatione
 rerum, hanc procuratione vitæ Civilis tran-
 quillæ & feliciter instituendæ, nec non cura in
 difficultate mentis tollenda, imitari dicimur.
 2. *Differentiam operationum animæ rationalis*, aut in speculatione rerum necessariarum per
 scientias, aut in honesta actione & polita ora-
 tione, nec non accurato discursu, per prudenti-
 am & artes perficiendarum (ubi, notandum res
 disciplinis operatricibus substantes dici ex no-
 stro arbitrio dependentes, non tam spectatas
qua suam essentiam, normam, bonitatem &
fundamentum, quam existentiam. Nam nec
 Divina voluntas, quæ earum est norma, nec
 actionis bonitas, nec certitudo juris & legum,
 quæ talium, nec aptitudo & non repugnantia
 obediæntialis in rebus præsuppositu necessaria,
 respectu notionum imponendarum, plane &
 plene nostri sunt arbitrii, cum illa semper sibi
 sit uniformis. nec aliter esse possit, Ista ex con-
 gruëntia oriatur primariò cum lege, quæ quæ
 talis, semper requirit sibi ab hominibus confor-
 mitatem actionum moralium, & hæc ultima in
 (τ) *in tract. super Pirchart. p. 147.* re-

rebus semper sit præsupponenda) Tamen in hac differentia easdem disciplinas pariter amicissimo quodam sororio vinculo connexas esse, nec adeo à se invicem dissentire, quam egregio voluntatum nexu coherere, patet, præter rationes prius hæcenusque recensitas. I. *Ex ratione definitiva Discipline*, quæ potest dici una in communi per abstractionem præcisivam à suis singularibus, qualis ratio formalis sub se comprehendit omne quicquid sub scientiam cadit. Ut enim Disciplinae alicujus specialis partes inter se conspirant, ita in communi omnes conveniunt, positis speciebus ponitur genus. 2. *Ex generali cognatione rerum ipsis substratarum*, quam ex collatione earum mutua arctissimam deprehendimus. Res enim cum coram mente sistuntur, animadvertimus adæquari, & cum intellectu apprehendente, & vicissim inter se adæquatione scilicet quadam proportionis analogicæ. 3. *Ex communi Entitate*, sub qua omnia comprehenduntur, sive primariò, sive secundariò Entis nomine veniant. Præcipuè autem. 4. *Ex abstracta objecti notione*, quia ab objectis disciplinaribus abstrahi potest ratio communis, ad quam omnia in disciplinis sunt normanda, ita ut quicquid intra pomeria cujuslibet Disciplinarum sit includendum, illud de ratione objecti sive primariò sive secundariò

participet, h. e. aut sub relatione Principii, aut
 Attributi, aut speciei, aut modi contractionis,
 puta in Theoreticis, vel denique sub respectu
 finis aut medii in Practicis, ad illud punctum
 revocetur, quæ notio abstracta in hoc præci-
 pue consistit, quod cum Disciplina nihil aliud
 sint, quam conceptus mentis, certis præceptis
 inclusi, objectum quodvis disciplinare. Sit (a)
Conceptus quidam realis, fundamentum suum
in re agnoscens, h. e. ex conformitate sua cum
 ipsis rebus verè candidus, ex recta repræsentatione
 rei conceptæ, rectè illustris & firmus.
 (ß) *Conceptus unus & summus*, nempe unitate
 per se & in esse scibilis, licet non semper in
 genere rei, Nam dantur etiam scientiæ, utpote
Geometria, Astronom: Optic: Musica &c. in
 quibus objecta sunt complexa quæ rem, quæ
 formam tamen & scientiam simplicia. Præter-
 ea (γ) *Idem pariter conceptus communis, cer-*
vis suis affectionibus præditus, aptusque na-
tus speciebus, sive modis contractionibus limi-
tari, quique nec Principium, nec affectio, nec
modus contrahens, nec species in alia est di-
sciplina; In hoc enim cujusvis objecti forma-
 lis ratio intrinseca consistit.

§. VIII.

Ut autem ad operis alicujus extrinseci effe-
 ctionem certa requiruntur instrumenta,
 quæ

quæ quasi essentiam artium illiberalium ingredi
 videntur, sine quibus etiam earum finis, qui
 est operis cujusque productio non obtinetur:
 Sic etiam singulæ disciplinæ, in communi ad
 Sui constitutionem, pariter & distinctionem,
 de medio quodam eligendo, quo objectorum
 suorum conceptus formales inquirantur, uno
 quasi ore clamare deprehenduntur, quod nul-
 lum aliud esse potest, quam abstractio, quippe
 quæ, cum res nostrum intellectum proprie non
 ingrediantur, easdē. Entitate sua præsupposita,
 ad statum in quo cognosci possint, elevat, dum
rem à re præcisā, à conditionibus individuantibus
& imperfectionibus accidentalibus liberat, &
è statu singularitatis in universalem, (nec enim
 singularia quæ talia cognosci possunt, tum pro-
 pter suam multitudinem, tum mutabilitatem,
 sed sub aptitudine generalis conceptus) vel
 eminentem, (ob rei scilicet Majestatem, simpli-
 citatem & perfectionem) deducit, ad distin-
 ctam consequendam cognitionem *quam sub-*
inde prosequitur per species illas intelligibiles,
 quæ uniunt objectum intelligibile cum intel-
 lectu, estque illa unitio ipsa Objecti adæquata
 repræsentatio, quam iudicium de convenientia
 & disconvenientia intellectus & objecti repræ-
 sentati insequitur *quod tamen eo sensu non*
velim intelligi, ac si fundamentum disciplinas
constitua

constituens & distingvens assererem esse abstractionem, cum ut illud unicè ex objecto, certa ratione formali limitato, petendum est: Ita hæc nihil aliud sit quam medium erigendi objectum formale disciplinare. Ejusq; proinde externum indicium, quod à posteriori tantum illud limitat, si nempe hæc specialius consideretur, prout est vel *secundum rem & essentiam vel rationem*, idque aut per *indifferentiam*, aut à *natura signata & singulari*, aut à *natura universali & singulari seu sensibili*, aut ab *universali subiecto*, tot enim species abstractionis recensentur passim à Doctis: Nam cognoscibile per abstractionem non accipit *Entitatem*, sed illa jam præsupposita, per abstractionem ad illum statum, ut cognosci possit, elevatur, fatente Excell. D. Flachf. (v) Cum ergo omnes scientiæ amicissimè conspirent in communibus causis, Principiis, fundamentis & mediis, inde necessario resultat ulterior harmonia earundem in una eademque *Veritate, & Objectiva, & Conformativa, & Signativa*, sive in *Ente, mente & sermone*, vel *scripto*, ita ut quod in una disciplina verum est, nunquam fiat in altera falsum, cum *Verum Vero semper consonet*, unde Arist: (φ) τὸ ἀληθὲς πάντα συνάδει τὰ ὑπάρχοντα: τὸ δὲ ψευδὲς τὰ χυρὸν διαφωνεῖ ἀληθεῖς. §. IX.

(v) in Coll. sui Log. de Phil. in Gen. Sect. 1. p. 53. (φ) lib. 1. Ethic. c. 8.

§. IX.

Sed porro quemadmodum sua cuique officia singula agnoverunt Entia primitus imposita, sic & disciplinis nec sua denegata esse munera, quibus in pertractandis objectis illæ funguntur, vel satis attestantur tot innumera scientiarum systemata hætenus in lucem prolata: Nempè illud omnes interest disciplinas, quo nomine etiam nec parum inter se conspirant, quod debeant 1. *Revocare homogenea*, & de eodem conceptu communi participantia, ad idem Obj. formale, vel ad idem genus, aut quasi genus, quemadmodum enim partes cum toto, ita membra & objecta particularia disciplinæ, cum objecto adæquato & totali, consentire necesse est, in Theoreticis scilicet cum objecto scientifico, mensura earundem disciplinarum, in Practicis a. cum Subiecto operationis & fine intento, *quod enim in Theoreticis objectum, id in Practicis finis est*, referente Excell. D. D. Calovio (κ) 2. Ordine res considerare, secundum illud tritum:

*Ordine fac doceas & dexter habebere Doctor
Ordine fac discas & bene doctus eris.*

Deus enim Natura & Mens nostra præprimis in disciplinis, *abhorrent ab omni confusione,*
idq,

(κ) in Nol. part: Special c; 8. Axiom, 240
It: in method. p. m, 671,

idque *ordine* aut *naturæ*, quo progredi solet a natura notionibus, siue ob *perfectionem*, quomodo substantiæ priores sunt accidentibus, siue propter generationem, prout causæ plerumque notiores sunt effectis. Aut *Doctrinæ*, procedendo à notioribus, siue natura sint notiora siue ignotiora, eoque aut *συνθετικῶ*, siue compositivo, progrediendo à Principiis ad Principiata, ut fieri solet in disciplinis Theoreticis, quarum finis ultimus cognitio & contemplatio: Aut *ἀναλυτικῶ*, seu resolutivo, procedendo à fine ad Principia siue media, per quæ finis obtinetur, ceu progredi contingit in Practicis disciplinis, quarum finis actio siue operatio, sciendum tamen ordinem illum, qui earum est forma, non esse adeo arbitrarium quam necessarium ad stipulante Alsted: (ψ) Quare meruenda est in Disciplinarum Systematibus confusio, prolixitas, redundantia aut defectus & *πυρρολογία*, quæ profectui in studiis faciundo maximè obsunt. 3. *Veritatem, utilitatem & Perspicuitatem pro regulâ & norma habere*, Veritas enim, quæ hic attenditur, consistens in conformitate, tam Conceptus cum rebus ipsis, quam dictorum & scriptorum, per consequens cum conceptibus, communis est præda, quam venamur, Inutilia autem & noxia, mentem non perfici-

(ψ) in *Encycl. lib. 1. archelog. c. 3. p. 175.*

eiunt, sed turbant & corrumpunt. Propriis
 verò & perspicuis verbis, res si proponantur,
 facile intelligi poterunt, secus verò ambigui-
 tatis & obscuritatis integumentis involutæ, non
 tam docent, quam in errores ducunt. *Media*
 autem quibus scientiæ unanimiter omnes, ejus-
 modi officiis defungi possunt, sunt *præcepta*
Vera & bona, in universum ex *Definitionibus*
& Divisionibus & Canonibus composita; Nam
 sicut definitiones, ipsas rerum naturas & essen-
 tias quidditivè exponunt, Divisionesque par-
 tes rerum & varietates ostendunt; Ita Canones,
 tanquam regula & axiomata, hoc est, ob ma-
 nifestam veritatem, fide digna, docent pro-
 prietates, vicemque normæ, sciendorum in
 Theoreticis, & agendorum in Practicis susti-
 nent. Cum autem in Disciplinis percipiendis in-
 ignota quasi sylva versari videremur, nisi præ-
 cognitæ quibusdam, instar statuæ Mercurialis
 adpositis, notitiam nobis præparamus, exhibent
 enim præcognita tractandorum *οὐαγεαφία*
 quandam, quæ viam monstrat, studia definit,
 & scopum præfigit. Itaque Proœmialem Disci-
 plinæ considerationem, habitus indolem decla-
 rantem, & objecti, adde, & finis, & medio-
 rum, in Practicis, præcognitionem tradentem,
 cujusvis scientiæ Essentiali parti, præmitti, non
 minus facilius, quam necessarius Disciplinas sin-
 gulas

gulas addiscendi modus requirit & efflagitat. Hisce omnibus tandem, non male addi potest, ratio illa convenientiæ Disciplinaris communis, quæ singulæ in anima humana, ejusque facultatibus intellectu & voluntate, quarum perfectioni destinatae sunt, subiectum suum proximum, harmonico verè concentu, quærent & agnoscunt.

S. X.

Generalem harmoniam Disciplinarum Philos. hactenus illustratam, excipit jam specialior earundem consonantia, consistens in exhibitione maturæ operæ ac ministerii, paucissimis pariter enodanda. Enim verò, ut initium faciam ab artibus illis organicis, Grammatica, puta, Rhetorica, sive prosa, sive certis metris inclusa, & Logica, sic dictis propter utilitatem, quam concernunt non adeò propriam, & in se terminatam, quam alienam, *ad quam serviunt*, (per quas scientia omnis humana, tanquam manu apprehenditur, & instar pedis inde à Patribus primævis ad Chaldaeos, Ægyptios, Hebræos, qui scientiæ perhibentur Philosophicæ Doctores antiquissimi, tum Persas, Græcos, Romanos & demum ad nos progressa dimanavit, apud Ethnicos saniores existens, partim *μυσική*, partim *μετρίκη*, partim *φυσική*, illa à Poëtis,

tis, ista ab Antistitibus rerum, sive sacrarum,
 sive Civilium, hæc à *σώφους* stricte sic didis,
 exulta) Idem luculenter satis apparet ex eo,
 quo illæ tam invicem, quam reliquas scientias
 scilicet principales, mutuis officiis amplectun-
 tur; quæ prius enim, ut singulas harum di-
 sciplinarum innuimus prius in genere, pro ob-
 jecto agnoscere, vario licet & cuique earum
 proprio modo, res prout notionibus secun-
 dis substant, atque pro fine difficultatem tol-
 lendam circa omnes mentis actus, ita proin-
 de specialius ac determinatè magis præcepta
 Grammatica Rhetoricis, & hæc iterum Logi-
 cis inserviunt, ac vice versa: Illa namque quo no-
 tiora sunt tyroni rerum Philosophicarum, eo fe-
 liciori progressu, in iisdem versatur, sive percipi-
 endis, sive aliis standè ad percipiendum exhiben-
 dis, unde quoque Rhetoricæ vice fundamentorum
 substernuntur, ne scilicet, aut in proprietatem
 & perspicuitatem, nec non usum communem
 in verbis, aut compositionem in sententiis, con-
 tra regulas communes peccatum admittat.
 Ista vero, cum pro objecto habeant rem quam-
 libet, quæ unquam in disputationem venire
 queat, ut in ea videatur, quid ad persuadendum
 conducat, tam Noëmatibus Logicis, quam cæte-
 ris omnibus sive conceptibus, sive rebus aliarum
 scientiarum aut exponendis aut apprehenden-

dis, non immerito lumen & splendorem, adeoque omnem ornatum conferre dixeris; Hæc autem porro eo ipso, quo rerum omnium sub disquisitionem & discursum unquam cadentium noëmata in certas quasdam classes congesta, intra adyta sua recondita tenent, modumque accuratæ & methodicæ tractationis, in quolibet argumento observandæ, tradunt, haud contemnendam, quin maximè necessariam, conferunt operam. 1. *Rhetoricæ*, tam in argumentorum ad persuadendum idoneorum inventionem, quam inventorum dispositionem, atque per argumentationes expositionem; illa namque è locis topicis, ista & hæc ex iudicio, tum illativo, tum ordinativo sunt petendæ. Ornamentis postmodum Rhetoricis seu gemmis nitidissimis variè Illustrandæ. 2. *Grammaticæ*, atque simul cæteris cunctis scientiis, in methodica earum dispositione, dum præscribit hanc disciplinam, hoc, aliam alio modo tractandam esse. Nec vero minori, si saltem non eminentiori totius Philosophiæ realis usui, easdem dictas disciplinas notionales inservire in confesso est: Namque quemadmodum ratione & oratione, ut mediis, ad omnem cognitionem promovendam, tam propriam, quam alienam, necessariis, opus habemus, ita disciplinas, earum directioni inservientes, æqualis esse utilitatis ac

necessitatis quis non videt? Enim vero, no-
 tiones secundæ actu quodam reflexo, ex re-
 rum omnium habitudine, ad mentem nostram
 eas apprehendentem derivatæ, quæque objecta
 harum constituunt disciplinarum Instrumen-
 talium considerationis, licet intellectum per
 se non efficiant, tamen, per actum intellectus
 reflexum, nos in cognitionem rerum dedu-
 cunt, facilitatem quandam menti in cogno-
 scendis rerum, sive Divinarum sive humana-
 rum, ut cum Antiquis loquar, scientiis, qua-
 rum instrumenta eadem existunt conciliando,
 quomodo, v. g. Grammatica eo ipso quo
 certam loquendi & scribendi rationem docet,
 haud parum Philosophiæ confert, cum sine
 vocibus earumque symbolis, certum quid
 denotantibus, quæ organa sunt veritatis, nulla
 disciplina tradi possit; rerum enim Symbo-
 lum conceptus; conceptus, interpret oratio,
 & orationis signum scriptura est, quin &
 sublato sermone, nec per mutua colloquia ve-
 ritas exploratu, nec rerum cognitio acquisitu
 possibilis foret, unde non immeritò alicubi
 Quintil: (ω) *Grammaticam inquit, qui non
 rectè tenuerit, totum quicquid superstruxerit
 corruet.* Quod etiam Rhetoricæ, ac simul Lo-
 gi-

(ω) cit. Excell. D. Mej. in sua Gnost. p. spec.
 C. 6. p. m, 609.

gica, Antiquis ὀργανον ὀργανῶν, χεῖρ τῆς Φι-
λοσοφίας, Oculus mentis, Lux & Janua scien-
tiarum, &c. (α) magnifico verè Elogio, ob
utilitatem & necessitatem dictæ, non ineptè ap-
plicare posset. Ut enim fructus arborum, odore,
colore & sapore sensibus gratissimi maturita-
tem produnt, ita ornatus orationi insertus
naturam rerum plenius & planius *represen-*
tans, docet eam tum demum perfectam esse,
cum res philosophicæ, cum delectatione, deco-
re & venustate, solidè tamen & nervosè expo-
nit, quin & discursus, tum de ἀκρίβεια sua
vehementer sibi congratulatur, cum de rebus
distinctè apprehensis & decenter in mente di-
visis ac præpositis, Ita tandem judicium latum
est, prout res in se sunt, omni sublata dubi-
tatione ac ambiguitate, & judicata, ordine
convenienti disposita, animadvertuntur, unde
hæc tria in omni disciplina præstat ars Lo-
gica scilicet. 1. Ut ratione nostra rectè uta-
mur, 2. Ut errores detegantur, Defectus ex-
plicantur, Ordo conservetur, 3. Ut ingenii na-
tura nobis distinctius innotescat.

§. XI.

In disciplinis porro realibus, & imprimis The-
oreticis, quarum primariæ sunt directrices,
ut-

(α) LeGrand. *Inst. phil.* c.2. §. 1. nec non Max.
Rev. D. B. Flachs. *Coll. log. p. proëm. c. 1. Sect. 1. p. 8.*

utpote *Gnostologia*, *Noologia* & *Metaphysica*, sic appellatae, propter imperium & utrum, quem praestant & conferunt discip. inferioribus, ad illarum praescriptum semet compositis, specialis illa harmonia scientiarum in usu cognitionis consistens, luculenter satis apparet, dum illas nempe priores scientias, *Metaphysica* consiliarios sibi adjungit, in regio suo munere peragendo, sive Noëmaticè sive axiomaticè, partim in legum inferioribus disciplinis praescriptione, partim in objectorum specialium constitutione & limitatione, partim etiam controversiarum in illis inferioribus puta disciplinis subortarum decisione. Enim verò, objecta, *Metaphysica* non potest praescribere inferioribus, nisi prius cognitis noëmatibus, è quibus ista sunt colligenda, de quibus cum *Gnostologia* agat, expandens conceptus reales, abstractiones praecise & in actu signato, Hisce eadem, ut mediis legitimis perveniendi ad objectum, illis ut constituentibus objecta disciplinaria *Metaphysico* probe succurrit regimini. *Noologia* verò ministerio utitur haec Regina scientiarum, in confirmanda veritate conclusionum transcendentium è primis principiis deducendarum, quin quoque nec potest abstrahere Entis notionem communissimam & attributa transcendentia nisi intuitu

cognitionis rerum omnium, nec conclusiones universalissimas statuere valet, nisi è Primis Principiis illarum veritatem obtineant, quæ prius spectanda, quam abstrahatur conceptus communissimus, in quo scilicet omnia conveniunt. Unde quemadmodum Gnostologia à consiliis est Regine *Metaphysica* in directione disciplinarum specialium *noematica* per terminorum abstractam definitionem, quarum usus per latissimum illum *Metaphysicæ* & simul interiorum scientiarum campum sese diffundit: Ita Noologia adfistit eidem consiliaria in directione earundem artium *axiomatice*, docendo nimirum universalia axiomata, cæteris disciplinis in vicem legum suffectura, e natura Entis abstracta, mediante cognitione rerum eruere, illudque Ens coram mente adæquatè repræsentare in suis affectionibus & modis restrictionibus.

S. XII.

Sed nec suâ speciales scientiæ harmonia carent, ratione usus juxta illud: *Disciplinae sunt conjunctæ in usu.* Enim vero *Physica* non solum *fundamentum disciplinarum Philosophicarum, sed & juris Prudentiæ, & medicinarum,* à beato Doct: Petro Hoffvenio salutatur. Hæc cum in parte speciali agit de Cœlo & Stellis, *Astronomiæ* indeque ortarum scientiarum,

arum, de quibus in §. 2. prius, Principia sistit; Cum de sono agit, *Musica* succurrit; Principia visus exponendo, *Optica* conducit: Corpus explanando cum sua quantitate, *Statica* auxiliatur; quin imò, cum sit circa totum mundum occupata, eo ipso totius illa *Matheseos*, adeoque non solum scientiarum, circa Cœli quantitatem occupatarum, sed etiam circa explicandum terraqueum globum ejusque mensuram versantium, dextræ enodationi, apprimè utilis & necessaria est; Affectus hominis naturales spectando, *Etbica* inservit; *Jurisprudentia* adstipulatur, in multarum rerum declaratione, circa naturæ secreta, sine quarum notitia, in foro, judicium feliciter ferri non possit, & controversiæ litigantium dextrè sopiri; *Medico* non minus necessaria est, rerum naturalium cognitio, quam ut sine illa, & quidem accurata sanè, ne Medici quidem nomen tueri jure meritoque possit; Enim vero, sine Corporis humani notitiâ, quomodo eidem ritè medebitur? Cum stupida ignorantia, non solum membri morbo affecti, sed etiam causæ, unde morbus provenerit, & quo pacto ejicî debeat, miserè nimis laboret; Et vero, sine Metallorum, Herbarum, Florum, & Arborum, unde remedia, ad conservandum & sanitati suæ restituendum corpus humanum,

præparari solent, earumque vis & efficaciz distincta, atque haud quidquam superficialitatis notitia, pharmaca sana feliciter conficere quomodo poterit, non solum in modo temperationis, sed & in fundamento temperando planè hospes; Quarum tamen omnium scientia optimè ex *Physica* hauriri potest. *Theologo* confert, præter alia innumera, quoad exempla ex ipsa natura deducta, quæ in concionibus adhibita, multum ad Auditorum animos permovendos valent. *Physica* etiam *Pneumatologia* suam operam defert, in segregatione totius compositi, quam inter animæ & corporis naturam instituit. Hic autem, ut vinculum *Pneumaticæ* cum aliis disciplinis quoque demonstretur, dicimus, illam omnium artium communem finem, ultimum simul, ac causam primam, nempe Deum, quatenus is naturæ quidem lumine cognoscibilis est, partim, ex connatis notitiis innatis, partim etiam, ex contemplatione accuratâ hujus universi, considerare; (β) Nam ut omnes aquæ à mari ad mare, ita omnis scientia à Deo ad Deum tendit, unde hæc Philosophia, Theologia naturalis non immerito à quibusdam vocata est. (γ) Tum generale omnium scientiarum subj-

(β) Rom. 2. v. 14. 15. c. 1. v. 19. seq. Act. 14. 17. c. 17. 27. Job. 12. v. 7. psal. 19. v. 2. Ps 9. & 4. v. 9. (γ) Consule Joh. Graft, Phil. univers. de Theol. nat.

subj. inhæſionis ac informationis, animam, nempe & ejus facultates, in ſtatu ſcilicet ſeparato, expendit. Cognitioni autem accuratæ, *Phyſica* ſpecialius opitulatur, ad diſtingvendoſ effectus naturæ ordinarios, ab extraordinariis & præternaturalibus, quin & ad diſcernenda corpora vera ab apparentibus & Angelicis, ad tempus hinc inde congeſtis & aſſumptis, earumq; cauſam inqvirendam, tradendo, ſcilicet, accuratè, virtutes DEI, Angelorum & animæ rationalis, unde notitia eorum ex fundamento hauriri poteſt.

S. XIII.

His, non immerito ſubnectimus, vinculum Mathematicarum Diſciplinarum, quæ comuni quadam diſiſione, ſunt *pura* vel *mixta*; Illæ, circa quantitatem à materia abſtractam verſantes, hæ verò, circa quantitatem cum ſubſtantia junctam negotioſæ: Illarum, in cæteris tanta eſt neceſſitas, ut nullus, ſine prævia earundem notitiâ, feliciter curſum ſuū dirigat. Undè, Illarum noticiam requirit *Muſica*, in tonorum differentiis, & conſonantiis numerandis, atque modis earum cognoscendis. Ad *Opticam* etiam illarum uſus quoad lineam viſivam metiendam: Ad *Staticam*, quoad corporum pondera numeranda, ſe diffundit. *Aſtronomia* illas, in ſuum uſum accommodat, in altitudine ſtellarum capi-

picenda, in distantia earum inter se numeranda, ac modo earum cognoscendo. Illarum usus etiam ad *Geographiam* se extendit, in longitudine & latitudine loci describenda; Ad *Architectonicam*, in scalis æqualiter dividendis & in ædibus artificiosè ædificandis. Harum verò, nempe mixtarum disciplinarum, duplicem usum, Generalem scilicet & specialem, faciunt eruditi, teste Alsted: (♫) Illum ajunt esse, quod ex iisdem, discipulorum ingenia mirificè præparentur, ad solidam quamlibet doctrinam addiscendam, cum promptitudine, licet & idem de singulis scientiis, non malè affirmari posset: specialem autem usum extendunt, ad ipsam Philosophiam, facultatesque juxta superiores, Theologiam scilicet, Jurisprudentiam & Medicinam; *qua istam*, in exponendis plurimis locis V. is & N. vi T. ti, agentibus de Cœlo, Stellis, Regionibus, numeris, Mensuris, *Ædificiis* & eorum proportionibus, &c. *Qua istam*, in Agrorum divisionibus & numerorum subtilitatibus, in liquidationibus aliisque usibus forensibus, & civilibus necessariis, dignoscendis sive supputandis; *Qua hanc*, in morborum periodis & intensiõibus percipiendis, & in cognoscendo tempore curationis, juxta anni tempestates & vicissitudines:

Item

(♫) in *Encyclopæd: sua lib. 4. pag. 119.*

Item in Mechanica structura corporis humani. Qua Philosophiam autem, utpote (a) Physicam, in naturæ præcipuis quibusdam Phænomenis exactè demonstrandis. (β) Qua Ethicam, in dextro intellectu terminorum nonnullorum Mathematicorum, inque ea, propter facilitatem quandam, ut creditum est, discendum adhibitorum, ut in iustitia commutativa & distributiva accidere solet, quarum, in illa, proportio Arithmetica, in Hac autem, proportio Geometrica, analogicè quasi servari dicitur. (γ) Qua Politicam & Oeconomitam, in ædificiis aptis affabre extruendis, in rebus publicè ordinandis & ornandis, & in familiis ab oblivionis *eruca* & mortalitatis ferrugine, in nitore suo sempiterno conservandis: In Castris ponendis, acie struenda, in tormentis bellicis implendis, ritè elevandis, deprimendis aliisque munitionibus, ad defendendam Remp: pertinentibus. (γ) Qua Historiam in rebus gestis, secundum tria sua adjuncta, temporis scilicet quid quolibet tempore) loci (ubi & quo loco quidlibet dictum aut factum sit) & denique fundamenti computandi tempora & distinguendi loca, ritè; ordinandisq;, quorum illi succurrit Chronologia, isti Geographia, Huic Astronomia & Arithmetica (ε) Nec minus

(ε) *Conf. Tob. Wagneri institut. Histor. Libr. I. Cap. IV. pag. 11.*

de-

deniq; Philosophia Poetica sentit Matheseos u-
sum, quippe quæ a Principiis Mathematicis
proportionem & ductum haurit.

S. XIV.

Unione quoq; Disciplinarû Theoreticar. Specie-
ali, hætenus, simplicissime demonstrata, tan-
dem reliquum nunc est, ut breviter porro evol-
vamus harmoniam Disciplinarum Practicarum,
quarum principalis est Ethica, quæ licet non sit,
juxta per plurimos, totum quid & completum,
aut, à reliquis Philos. Practicæ partibus distin-
ctus habitus; sed unius integri & totius habitus
pars, tamen haud malè, suarum compartium,
præcipuum quasi principium & fundamentum,
Politices nimirum & Oeconomices audit: utra-
que harum, illa magnoperè indigent, ad suum
munus ritè obeundum. Philos. Moralis utilitas,
in ipsa Philos. Theoretica pariter cernitur,
cum cultura facultatis appetentis præcedere
debeat, ne inordinati ejus motus, mentem à
contemplatione abripiant, & à contemplatio-
nis tranquillitate illam distrahant. Hæc insi-
gnem operam præstat præterea Jurisprudentiæ,
quæ huic quoque sua Principia suppeditat, agit
enim Practica, de Principiis actionum huma-
narum, non solum effectivo & constitutivo, sed
&

& regulativo, videlicet de iustitia Naturali, seu de Jure Naturæ imo & Gentium ac civili, de Magistratu & Subditis, item de virtutibus colendis, de fovenda ritè societate, sine quarum cognitione Jurisprudencia non potest consistere. Hinc recte dicitur: Ubi desinit Ethicus, incipit Ictus. Patet proinde huic cum Jurisprudencia arctam communionem intercedere, ut sapissime accidat, Politicam sub alio tamen formali, tractare illa, quæ propriè Jurisprudencia attingere videntur; Ut de iudiciis, legibus &c. (2) Oeconomia proporro & Politica ut dictum, proxime adhærent Ethicæ, quæ illis fundamenta sternit, per communes quasdam leges, ut illæ consistere possint, & Virtutibus imbuantur, ad societatem feliciter ineundam. Sed & Oeconomia, quæ naturæ & generatione prior est Politica, asserente Aristotele, præbetq; principia & elementa perfectioris societatis, scilicet civitatis, in qua magis absoluta felicitas acquiritur & possidetur, cum universorum, tum singulorum hominum, quam hæc domestica vita fert. Publica quippè utilitas, privatæ anteponenda; at per Politicam illa promovetur, ideò primariò consulatur Reip. in ordinanda & instruenda illa legibus, quia singuli non possunt conservari, nisi communis navis Reip: justè dirigatur

Ultimò se considerandam exhibet Politica,
 Philosophico, ratione naturæ non so-
 lus, sed & certo respectu ratione dignitatis,
 regimem exercet in cæteras Disciplinas, vel
 artes ac artes, eas præcipue ab hostium in-
 vasionibus liberando, ut in pace & tran-
 quillitate omnes iis invigilantes, vitam suam
 transigant. Historia denique, quæ Practicæ re-
 censerisolet, Theologo, laico Medico & Orato-
 ri, verbo, tam Philosopho Theoretico, quam
 Practico, ob absolute summam, quam cum o-
 mnibus disciplinis fovet, concordiam, necessa-
 ria est, quemadmodum cuivis ad oculum
 patet. Sed manum de tabula, ne idem nobis
 contingat, quod *Protogeni in pictura*, nam-
 que etiam exigua, in sublimioribus,
 sufficere possunt: ergo hic finis
 laboris esto.

SOLI DEO GLORIA.

